

Володимир Єрмоленко

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В. З. Янчука
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4295-4158>
vemlaw@gmail.com

DOI: 10.33498/jour-2025-08-039

УДК: 349.41; 349.42

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ ЮРИДИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ “АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК”

АНОТАЦІЯ. У статті розкрито теоретичні особливості формування сучасної категорії агро-екологічного розвитку, загальнонауковим субстратом якої є поняття “розвиток”. Зосереджено увагу на відсутності належного обґрунтування цього поняття з боку юридичної науки, зокрема енциклопедичної думки, а також наукової періодики, що зумовлює необхідність звернення до відповідних надбань інших наук, передусім філософії. Виходячи з того, що визначення поняття базується на виокремленні його найсуттєвіших ознак, на основі критичного аналізу існуючих загальнонаукових підходів запропоновано ознаки розвитку, якими є позитивність, незворотність, предметна спрямованість, закономірність та релятивність прогресивних кількісно-якісних змін певного предмета чи явища. Водночас зазначені загальні ознаки розвитку набувають відповідних особливостей залежно від специфіки предметної сфери розвитку. У зв’язку з цим диференційовано об’єкти юридичного розвитку на безпосередньо матеріальні об’єкти, які сумарно збіжні з об’єктами права та правовими цінностями. При цьому вказано на засадничу роль у формуванні агроекологічного розвитку існуючого поняття агроекології, визначення якої надано у широкому та вузькому розуміннях.

Окрему увагу приділено виникненню агроекологічного права, аналізу присвячених цьому наукових поглядів, наслідком чого стало з’ясування його юридичної природи та місця в системі національного права як міжгалузевого правового інституту. Крім того, окреслено суспільні відносини, які формують предмет агроекологічного права. Надано визначення агроекологічного розвитку як міждисциплінарної категорії. З погляду універсальної ознаки релятивності розвитку визначено точку відліку, з якої доцільно рахувати початок подальшого агроекологічного розвитку нашої країни.

Критично досліджено законодавче отождолення понять “відновлення” і “відтворення” як шляхів агроекологічного розвитку і розставлено акценти в їх застосуванні, зокрема у природоресурсному та аграрному законодавстві. Звернено увагу на відсутність методики визначення особливостей відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва, що значно ускладнить процедуру загальної оцінки втрат аграрного сектору від воєнних дій.

Ключові слова: агроекологія; агроекологічний розвиток; агроекологічне право; об’єкти агроекологічного розвитку; відновлення природних ресурсів; відтворення природних ресурсів.

Приступаючи до розкриття змістової характеристики агроекологічного розвитку, слід зауважити, що його ґрунтоутворювальною основою є загальнонаукова категорія розвитку. Виходячи з того, що логічна операція визна-

© Володимир Єрмоленко, 2025

чення поняття полягає у виокремленні його найсуттєвіших ознак, доцільно опертись на ознаки, запропоновані вище І. Єрмоленко¹, до яких віднесено позитивність, незворотність, предметну спрямованість, закономірність і релятивність прогресивних кількісно-якісних змін певного предмета чи явища. Проекція зазначених ознак на агроекологічний розвиток висуває на перший план ознаку предметної спрямованості розвитку, яка окреслює межі явища, в якому відбуваються позитивні зміни. Слід зазначити, що межі агроекологічного розвитку охоплюють тріаду природоресурсних сфер, у яких здійснюється агроекологічна діяльність: літосфера, гідросфера, атмосфера. Але якщо дві останні складові вже доволі усталені в еколого-правовій науковій лексиці, то категорія літосфери є поки що нетиповою, незвичною, застосування якої потребує пояснення і певного часу. Насамперед треба уточнити, що під літосферою (від грец. lithos – камінь та sphaira – куля) розуміється верхня тверда оболонка Землі, до якої входить земна кора і частина верхньої мантії². Для аграрного виробництва визначального значення набуває верхній шар літосфери у вигляді земель сільськогосподарського призначення, нижче яких йдуть надра. Якщо належність поверхневого шару літосфери у вигляді ґрунтів до предмета правового впливу аграрного і земельного права не викликає жодних сумнівів, то нижчі шари у вигляді надр прямо належать до царини екологічного права. При цьому з аграрним правом надрокористування пов'язане доволі опосередковано, зокрема з виробництвом мінеральних добрив, видобутком корисних копалин місцевого значення та використанням підземних вод для сільської поселенської мережі, задоволення виробничих потреб у поливі, напуванні тварин тощо.

Ще одним кроком визначення предметної спрямованості агроекологічного розвитку є окреслення системи суспільних відносин, яке воно охоплює. Насамперед варто вказати, що в лексичному словотворчому аспекті агроекологічний розвиток походить від базисного терміна “агроекологія”, що є порівняно не новим і має власну історію виникнення. Як зазначається в спеціальній літературі, перші розробки в галузі агроекології належать Г. Ацці (1956) і В. Тишлеру (1965), а перше її ґрунтовне визначення надав І. Дедю (1990)³. У сучасному ж сприйнятті агроекологія – це наука, спрямована на дослідження можливостей раціонального використання сільськогосподарських земель для одержання продукції рослинництва й тваринництва та їхньої переробки за одночасного збереження природних ресурсів (біоти, ґрунтів, вод, атмосферного повітря тощо), біотичного різноманіття і захисту середовища існування людини та виробленої продукції від забруднення⁴.

¹ Див.: І Єрмоленко, ‘Загальнотеоретична характеристика юридичної категорії “розвиток” у контексті агроекологічного розвитку’ [2025] 8 Право України 28-38.

² Словник інішомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень (Л Пустовіт (уклад) та ін., Довіра 2000) 598.

³ В Чайка, Ю Рибалко, А Міняйло, *Агроекологія: підручник* (Компринт 2016) 5.

⁴ О Фурдичко, О Дребот, О Дем’янюк, Є Ткач, А Бунас, *Екологія агросфери: підручник* (ДІА 2022) 13.

Тобто це міждисциплінарний напрям наукових досліджень, сформований на перетині природничих і аграрних наук, зокрема, з одного боку, загальної екології, фізики, хімії, метеорології, гідрології, мікробіології, біохімії, генетики тощо, а з іншого – наук про виробництво продукції рослинництва і тваринництва⁵. Для поглиблення короткої характеристики агроєкології та історії її виникнення безумовного значення набуває факт створення ще в 1992 р. Інституту агроєкології та біотехнології УААН відповідно до підп. “г” п. 1 розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 квітня 1992 р. № 247-р⁶, одним з основних напрямів діяльності якого було визначено вивчення процесів, що відбуваються в агроландшафтах під впливом інтенсифікації сільськогосподарського виробництва і техногенного навантаження, розробку прогнозів і рекомендацій щодо зменшення їх негативного впливу.

Підсумовуючи, можна надати найзагальніше визначення агроєкології як науки про раціональне використання природних ресурсів у сільськогосподарському виробництві. Водночас слід наголосити, що це загальнонаукове розуміння зазначеного поняття, переведення якого в юридичну площину одразу ж потребуватиме визначення його предмета, тобто масиву суспільних відносин, яке воно охоплює. Так, в еколого-правовій доктрині сучасне значення агроєкології пов’язується з екологізацією сільськогосподарського виробництва⁷, що зумовлює виникнення синтетичного нормативного утворення у вигляді агроєкологічного права, сутнісно-змістова характеристика якого позбавлена належної усталеності, передусім через недостатній рівень теоретичної розробки завдяки незначній кількості присвячених цій тематиці наукових праць. Наприклад, П. Кулинич розглядає агроєкологічне право в поєднанні з аграрним (агровиробничим) і правом сільської місцевості як базові інститути більш широкого, ніж аграрне право, комплексного галузевого утворення в структурі права України – сільського права⁸. Щодо сільського права, то це, мабуть, варто сприйняти як певну стилістичну неточність, як перефразування вже понад сторіччя існуючої назви селянського права⁹. А от протиставлення агроєкологічного права аграрному (агровиробничому), особливо на фоні виокремлення невідомого досі права сільської місцевості, викликає певні зауваження. По-перше, аграрне право не є суто агровиробничим через охоплення своїм предметом значно ширшого кола

⁵ О Фурдичко, О Дребот, О Дем’янюк, Є Ткач, А Бунас (н 4) 15.

⁶ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.04.1992 р. № 247-р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/247-92-%D1%80#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

⁷ Г Балюк, ‘Правові проблеми агроєкології’, *Пріоритетні напрями розвитку аграрного законодавства і права в сучасних умовах: матеріали наук.-практичн. конф. (Харків, 20 квіт. 2018 р.)* (А Статівка (заг ред.), Юрайт 2018) 25.

⁸ П Кулинич, ‘До питання про розвиток предмета аграрного (сільського) права’, *Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна: Матеріали Всеукраїнського круглого столу (25 травня 2012 р.)*: зб. наук. пр. (В Єрмоленко, В Курило, В Семчик (заг ред.), Вид. центр НУБіП України 2012) 45.

⁹ В Єрмоленко, *Джерела аграрного права* (Гельветика 2021) 46.

аграрних відносин. По-друге, виникає оманливе сприйняття суб'єктності сільської місцевості, яка має певні права.

З цього боку більш імпонуючою виглядає пропозиція Ю. Боснюк розглядати агроекологічне право не частиною сучасного аграрного права, а як наступну стадію трансформації останнього¹⁰. Ну і, звичайно, не можна обійти увагою єдине поки що визначення агроекологічного розвитку, під яким пропонується розуміти

напрямок якісного зростання агропродовольчого сектору, підвищення якості життя сільського населення, підвищення рівня продовольчої безпеки держави з урахуванням екологічних вимог до провадження сільськогосподарської діяльності, мінімізації впливу останньої на навколишнє природне середовище, забезпечення екологічно збалансованого використання природних ресурсів та стійкої рівноваги екосистем¹¹.

Загалом, це прийнятне визначення, яке, однак, також не позбавлене певних зауважень. Передусім це стосується відносин підвищення якості життя сільського населення, що йде врозріз з вищенаведеним усталеним визначенням агроекології, яке базується на агровиробничому напрямі, тоді як відносини соціального розвитку села належать до предмета аграрного права. Наступним є зауваження щодо доцільності виокремлення напрямку підвищення рівня продовольчої безпеки держави, яка теж є складовою аграрного права й суміщається з екологічним правом лише наявністю екологічних вимог до безпечності сільськогосподарської продукції. Нарешті, у такому сприйнятті агроекологічний розвиток нічим не відрізняється від сталого розвитку сільських територій (села), який охоплює виробничу, соціальну й екологічну сфери¹², що робить нераціональним наведене дублювання шляхом введення різних назв єдиного за змістом поняття.

У частині ж змістового наповнення агроекологічного права доцільно звернутися до думки В. Носіка, який, запропонувавши концепцію агроекологічного права, окреслив його предмет з чотирьох складових – аграрної, екологічної, продовольчої й соціальної, кожна з яких об'єднує власні агроекологічні відносини¹³, що викликає аналогічні зауваження, з огляду на вищенаведене визначення агроекології, щодо доцільності виокремлення продовольчої та соціальної складових, які виходять за межі агровиробничих відносин, та з погляду ототожнення зі сталим розвитком села. У разі їхнього включення до складу агроекологічного права одразу ж виникає нічим не

¹⁰ Ю Боснюк, 'Правове регулювання застосування фітосанітарних заходів у сільському господарстві України' (дис канд юрид наук, 2023) 54–55.

¹¹ T Novak, V Melnyk, I Kovalchuk, A Pakhomova, O Nastina, 'Legal Support for Sustainable Agroecological Development: Evidence from Ukraine' [2024] 13(2) European Journal of Sustainable Development 251.

¹² В Єрмоленко, 'Особливості формування категорії "сталий розвиток сільських територій"' [2010] 156 Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія "Право" 57.

¹³ В Носік, 'Агроекологічне право: нова парадигма в модернізації правової системи України за європейським курсом сталого розвитку', *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку* (О Петришин (голова редкол), В Журавель (заст. голови редкол) та ін., Право 2021) 559–560.

обґрунтована можливість поглинання останнім аграрного права внаслідок повного суміщення їх предметів, що, тим не менш, не відповідає об’єктивній змістовій характеристиці агроекологічного права.

У широкому розумінні агроекологічний розвиток, утім, як і агроекологічне право, судячи з їх назви, мав би поєднати два напрями – аграрний і екологічний, так само як і аграрне та екологічне право. Водночас злиття двох потужних галузей права в єдину інтегровану галузь з самого початку приречене на обґрунтовані критичні заперечення науковців. Тому значно конструктивнішим і привабливішим видається варіант секторального суміщення блоків відповідних агровиробничих і забезпечувальних ці відносини відповідних екологічних відносин і норм, що їх урегульовують.

Узагальнюючи наведене, доцільно визначити агроекологічний розвиток як міждисциплінарну категорію, яка уособлює процес позитивного оновлення виробництва екологічної сільськогосподарської продукції через здійснення кількісно-якісних прогресивних, незворотних, предметно спрямованих і закономірних релятивних змін у його стані та структурі.

У цьому аспекті слід вказати на провідну, навіть системоутворювальну роль агровиробничих відносин у предметі агроекологічного права, які є первісним субстратом, навколо якого власне й формується пласт екологічних відносин, об’єктивно необхідних для забезпечення належного функціонування агросфери. При цьому не спостерігається повного суміщення галузей аграрного і екологічного права в межах якоїсь нової штучно утвореної комплексної галузі. Відбувається лише секторальне суміщення виробничої частини аграрного права і природоресурсної та екобезпекової частини екологічного права щодо вироблюваної сільськогосподарської продукції. Як убачається, саме в такому поєднанні й утворюється система агроекологічного права та його предмет у вигляді системи агроекологічних відносин.

Безпосередньо щодо питання місця агроекологічного права у системі права, то його треба розглядати як міжгалузовий правовий інститут, який об’єднує норми аграрного і екологічного права, спрямовані на впорядкування виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції. При цьому агроекологічний розвиток (поряд з агроекологією) є, по-перше, базовою міждисциплінарною категорією агроекологічного права, а по-друге, провідною основою принципу сталого розвитку села, яка поєднує виробничу й екологічну складові.

З універсальної ознаки релятивності розвитку (І. Єрмоленко) випливає потреба у визначенні точки відліку, від якої слід відштовхуватися при характеристиці сучасного агроекологічного розвитку. Справа в тому, що агро-екологічна сфера припинила накопичення прогресивних кількісно-якісних змін після російського повномасштабного вторгнення. Причин тут декілька, починаючи від виникнення дефіциту фінансового забезпечення внаслідок закономірного перекачування коштів у воєнну сферу, закінчуючи наявні-

стю прямої матеріальної шкоди від військових дій, завданих сільському господарству й навколишньому природному середовищу. Початком розвитку можна вважати закінчення війни, але в такому разі ігнорується рівень попереднього довоєнного агроекологічного розвитку. Звідси, доцільно відраховувати розвиток з моменту відновлення довоєнного становища, передусім у частині покриття матеріальних втрат у натуральному виразі.

У загальному економічному за змістом законодавстві склалось ототожнення понять “відновлення” і “відтворення”. Наприклад, п. 5 Методики оцінки державних корпоративних прав¹⁴ під відновною вартістю сприймає вартість відтворення об’єкта. Це цілком пояснюване з погляду економічної теорії, що оперує терміном “відтворення”, зміст якого розкривається переважно через відновлення¹⁵. Водночас спеціальне законодавство надає власне тлумачення цих категорій. Так, п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про авторське право і суміжні права”¹⁶ тлумачить відтворення як пряме чи опосередковане виготовлення однієї або більше копій об’єкта авторського права та/або суміжних прав (або його частини). Тобто відтворення сприймається як копіювання існуючого об’єкта або його частини, тиражування уже створеного раніше екземпляра.

У такому аспекті термін “відтворення” застосовний до живих природних ресурсів, якими є об’єкти тваринного й рослинного світу як результати природотворення, за одним винятком, що це є цілісні об’єкти, бо відтворення їх частин позбавлене жодної рації, допоки не будуть розроблені дієві технології клонування пошкоджених частин рослин і органів тварин з наступним їх ефективним уживленням до маточного організму. Але це є проєктом тривалої невизначеної в часі перспективи. Отже, відтворення слід сприймати як створення копій об’єктів живих природних ресурсів. Побічне підтвердження цього висновку знаходимо в природоресурсному законодавстві. Так, Закон України “Про рослинний світ”¹⁷ оперує поняттям “відтворення рослинного світу” (статті 1–2, 5–7, 12, 18, 23–24 та ін.). При цьому допускається як штучне, так і природне відтворення об’єктів рослинного світу. Своєю чергою Закон України “Про тваринний світ”¹⁸ також використовує поняття “відтворення” (статті 1–2, 8–15 та ін.). Водночас Лісовий кодекс України¹⁹, базуючись переважно на понятті “відтворення”, паралельно застосовує і

¹⁴ Про затвердження Методики оцінки державних корпоративних прав: постанова Кабінету Міністрів України від 02.08.1999 р. № 1406. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1406-99-%D0%BF#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

¹⁵ Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т. 1: А–Н (С Мочерний (ред), Світ 2005) 110–114.

¹⁶ Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

¹⁷ Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 № 591-XIV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

¹⁸ Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 2894-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

¹⁹ Лісовий кодекс України: Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

термін “відновлення”. Наприклад, глава 14 (статті 79–82) Лісового кодексу України має назву “Відтворення лісів”, хоча у тексті йдеться виключно про їхнє відновлення, виходячи з того, що відтворення лісів здійснюється шляхом їхнього відновлення та лісорозведення (ч. 2 ст. 79). Так само оперує терміном “відтворення водних біоресурсів” ст. 1 Закону України “Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів”²⁰. Одночасно такий підхід не застосовний до об’єктів неживої природи, бо навряд чи можна повністю відтворити (скопіювати) певний земельний чи водний ресурс. Водночас їх можна відновити, що цілком під силу окремії людині чи суспільству загалом.

Отже, вимальовується підсумкове співвідношення між відновленням і відтворенням у природоресурсній сфері як загального (відновлення) і часткового (відтворення), коли відтворення застосовне тільки до об’єктів рослинного і тваринного світу, а відновлення – загалом до будь-якого з природних ресурсів. На користь цього висновку додатково свідчить усталене застосування в еколого-правовій теорії категорій відновлювальних природних ресурсів²¹ та відновлення природних ресурсів²², зокрема відновлення земель²³, тобто поняття “відновлення”, яке є універсальним для кожного без винятку природного ресурсу та його об’єктів.

Але поки що такий підхід не є усталеним, а тому в наукових публікаціях з екологічного права спостерігається ототожнення відновлення й відтворення природних ресурсів незалежно від їх віднесення до “живих” чи “неживих” природних об’єктів²⁴, зокрема це стосується ґрунтів²⁵, що не завжди відповідає змісту відносин, які покликані розкривати наведені поняття. Щодо відтворення ґрунтів, то можна припустити його запозиченням із чинного земельного законодавства, адже лексичну конструкцію відтворення родючості ґрунтів застосовано у п. “в” ч. 1 ст. 141 та ст. 162 Земельного кодексу України²⁶ поряд з широким використанням понять “відтворення” та “охорони земель” (п. “б” ч. 1 ст. 15¹), “відтворення” і “використання земель” (ч. 2 ст. 46¹), “відтворення земельних ресурсів” (ст. 163) тощо.

Водночас не слід випускати з уваги, що відтворення рослинних і тваринних ресурсів, використовуваних у сільськогосподарському виробництві,

²⁰ Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 № 3677-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

²¹ Ю Шемшученко, М Єрофеев, ‘Природні ресурси’, *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 14: Екологічне право* (Ю Шемшученко (голова редкол), А Гетьман (заст. голови) та ін., Право 2018) 640.

²² В Андрейцев, ‘Відновлення природних ресурсів’, *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 14: Екологічне право* (Ю Шемшученко (голова редкол), А Гетьман (заст. голови) та ін., Право 2018) 91–92.

²³ Т Лісова, *Правове забезпечення відновлення земель: теоретичні і практичні проблеми* (Юрайт 2020) 396.

²⁴ В Бредіхіна, Є Вертегел, Л Куртіш, ‘Правове забезпечення відновлення природних ресурсів України під час війни та в післявоєнний період’ [2022] 10 *Юридичний науковий електронний журнал* 341.

²⁵ Н Гавриш, ‘Правовий режим ґрунтів в Україні’ (автореф дис докт юрид наук, 2018) 19.

²⁶ Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

згідно з чинним законодавством має інший галузевий правовий режим. Так, згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України “Про рослинний світ” відтворення рослин і багаторічних насаджень сільськогосподарського призначення регулюються відповідним законодавством України. Так само відсилає до спеціального законодавства у частині відтворення сільськогосподарських тварин і ч. 2 ст. 1 Закону України “Про тваринний світ”. Цим відсильним законодавством є аграрне, яке утворює основу аграрно-правового регулювання використання й відтворення культурних рослин і тварин, тобто аграрну складову агроекологічного розвитку.

Водночас певну пересторогу викликає відсутність дієвого механізму оцінки втрат сільськогосподарського виробництва від воєнних дій країни-агресора. Якщо природоресурсна сфера загалом забезпечена відповідними методиками розрахунку таких втрат у розрізі по кожному природному ресурсу, на що вказується в наукових публікаціях²⁷, то відповідно до підп. 11 п. 1 Закону України від 19 жовтня 2022 р.²⁸ з тексту ст. 207 Земельного кодексу України були виключені положення, що стосувались сільськогосподарських втрат, на фоні залишення лише втрат лісогосподарського виробництва. Проте у тексті законопроекту зазначеного Закону²⁹ відсутня така пропозиція, що призводить до висновку про її появу в ньому вже під час процедури прийняття парламентом. Тому натеper важко судити про доцільність і логічність цього кроку. Тим не менш, законодавче підґрунтя визначення особливостей відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва наразі відсутнє. Закономірним наслідком стало припинення чинності діючого Порядку визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню³⁰ на підставі урядової постанови від 9 червня 2023 р. № 588³¹, якою одночасно був затверджений лише новий Порядок визначення втрат лісогосподарського виробництва. Як наслідок, чинне законодавство досі не містить особливостей визначення втрат сільськогосподарського виробництва, що є суттєвою прогалиною в питанні відновлення аграрної складової до довоєнного рівня, з якого власне й має відліковуватися агроекологічний розвиток.

²⁷ Т. Оверковська, ‘Правові засади відтворення природних ресурсів’ [2022] 1 Право і суспільство 112–118.

²⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: Закон України від 19.10.2022 № 2698-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2023. № 28. Ст. 97.

²⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: проект Закону від 05.08.2022 № 7636 <<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40167>> (дата звернення 10.06.2025).

³⁰ Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню: постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.1997 № 1279. Офіційний вісник України. 1997. № 47. Ст. 40.

³¹ Про затвердження Порядку визначення втрат лісогосподарського виробництва: постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2023 № 588. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2023-%D0%BF#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

Водночас слід вказати на існуючі спроби теоретичної розробки напрямів відновлення аграрного сектору України в повоєнний період³², а також наявності волевиявлення держави у вигляді стратегічних планів щодо агро-виробничого розвитку на період до 2030 р.³³ Однак при цьому доцільно звернути увагу на відсутність у зазначеній Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій фіксації моменту, з якого має початися розвиток, тобто з часу закінчення воєнних дій чи відновлення агровиробничої сфери до довоєнного рівня, що є принциповим для успішної реалізації намічених заходів розвитку.

Висновки. У формуванні лексико-юридичної конструкції агроєкологічного розвитку відправним є поняття агроєкології, яку в найзагальнішому розумінні доцільно визначити як науку про раціональне використання природних ресурсів у сільськогосподарському виробництві. При цьому слід підкреслити її міждисциплінарний характер через поєднання широкого спектра природничих, точних та гуманітарних наук. Як наслідок, доцільно визначити агроєкологічний розвиток як міждисциплінарну категорію, яка уособлює процес позитивного оновлення процесу виробництва екологічної сільськогосподарської продукції через здійснення кількісно-якісних прогресивних, незворотних, предметно спрямованих і закономірних релятивних змін у його стані та структурі.

У широкому розумінні агроєкологічний розвиток, утім, як і агроєкологічне право, судячи з їх назви, мав би поєднати два напрями – аграрний і екологічний, так само як і аграрне та екологічне право. Водночас злиття двох потужних галузей права в єдину інтегровану галузь з самого початку приречене на обґрунтовані критичні заперечення науковців. Тому значно конструктивнішим і привабливішим виглядає варіант секторального суміщення блоків агровиробничих і забезпечувальних ці відносини відповідних екологічних відносин і норм, що їх врегульовують.

У цьому аспекті слід вказати на провідну, навіть системоутворювальну роль агровиробничих відносин у предметі агроєкологічного права, які є первісним субстратом, навколо якого власне й формується пласт екологічних відносин, об’єктивно необхідних для забезпечення належного функціонування виробничої агросфери. При цьому не спостерігається повного суміщення галузей аграрного й екологічного права в межах якоїсь нової штучно утвореної комплексної галузі. Відбувається лише секторальне суміщення виробничої частини аграрного права і природоресурсної та екобезпекової частини екологічного права щодо вироблюваної сільськогосподарської

³² Р Солошенко, ‘Напрями відновлення аграрного сектору України у післявоєнний період’ [2023] 2 Право та державне управління 533–541.

³³ Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1163-р. Офіційний вісник України. 2024. № 108. Ст. 6884.

продукції. Як убачається, саме у такому поєднанні й утворюється система агроекологічного права та його предмет у вигляді системи агроекологічних відносин.

Виходячи з ознаки релятивності змін, початком агроекологічного розвитку можна вважати закінчення війни, але в такому разі ігноруватиметься рівень попереднього довоєнного агроекологічного розвитку. Звідси, доцільно вести відлік розвитку з моменту відновлення довоєнного становища, передусім у частині покриття матеріальних втрат у натуральному виразі. У цьому аспекті важливим є з'ясування співвідношення між відновленням і відтворенням у процесі агроекологічного розвитку. Якщо до економічної частини застосовне поняття “відновлення”, то у природоресурсній сфері їх варто співвідносити як загальне (відновлення) і часткове (відтворення), коли відтворення застосовне тільки до об'єктів рослинного і тваринного світу, а відновлення – загалом до будь-якого з природних ресурсів.

Нарешті, агроекологічне право треба розглядати як міжгалузевий правовий інститут, який об'єднує норми аграрного й екологічного права, спрямовані на впорядкування виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції. При цьому агроекологічний розвиток (поряд з агроекологією) є, по-перше, базовою міждисциплінарною категорією агроекологічного права, а по-друге, провідною основою принципу сталого розвитку села, яка поєднує виробничу й екологічну складові.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Chaika V, Rybalko Yu, Miniailo A, *Ahroekolohiia: pidruchnyk* (Kompyrnt 2016) (in Ukrainian).
2. Furdychko O, Drebot O, Dem'ianiuk O, Tkach Ye, Bunas A, *Ekolohiia ahrosfery: pidruchnyk* (DIA 2022) (in Ukrainian).
3. Lisova T, *Pravove zabezpechennia vidnovlennia zemel: teoretychni i praktychni problemy* (Iurait 2020) (in Ukrainian).
4. Yermolenko V, *Dzherela ahrarnoho prava* (Helvetyka 2021) (in Ukrainian).

Edited books

5. Nosik V, ‘Ahroekolohichne pravo: nova paradyhma v modernizatsii pravovoi systemy Ukrainy za yevropeiskym kursom staloho rozvytku’, *Pravova nauka Ukrainy: suchasnyi stan, vyklyky ta perspektyvy rozvytku* (O Petryshyn (holova redkol), V Zhuravel (zast. holovy redkol) ta in., Pravo 2021) 559–560 (in Ukrainian).

Journal articles

6. Novak T, Melnyk V, Kovalchuk I, Pakhomova A, Nastina O, ‘Legal Support for Sustainable Agroecological Development: Evidence from Ukraine’ [2024] 13(2) *European Journal of Sustainable Development* 251.
7. Bredikhina V, Vertel Ye, Kurtish L, ‘Pravove zabezpechennia vidnovlennia pryrodnykh resursiv Ukrainy pid chas viiny ta v pislivoiennyi period’ [2022] 10 *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* 341 (in Ukrainian).

8. Overkovska T, ‘Pravovi zasady vidtvorennia pryrodnykh resursiv’ [2022] 1 Pravo i suspilstvo 112–118 (in Ukrainian).
9. Soloshenko R, ‘Napriamy vidnovlennia ahrarnoho sektoru Ukrainy u pislivoiennnyi period’ [2023] 2 Pravo ta derzhavne upravlinnia 533–541 (in Ukrainian).
10. Yermolenko I, ‘Zahalnoteoretychna kharakterystyka yurydychnoi katehorii “rozvytok” u konteksti ahroekolohichnoho rozvytku’ [2025] 8 Pravo Ukrainy 28–38 (in Ukrainian).
11. Yermolenko V, ‘Osoblyvosti formuvannia katehorii “stalyi rozvytok silskykh terytorii”’ [2010] 156 Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriiia “Pravo” 57 (in Ukrainian).

Dictionaries and Encyclopedias

12. Andreitsev V, ‘Vidnovlennia pryrodnykh resursiv’, *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: u 20 t. T. 14: Ekolohichne pravo* (Iu Shemshuchenko (holova redkol), A Hetman (zast. holovy) ta in., Pravo 2018) 91–92 (in Ukrainian).
13. *Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk: u 2 t. T. 1: A-N* (S Mochernyi (red), Svit 2005) (in Ukrainian).
14. Shemshuchenko Yu, Yerofeiev M, ‘Pryrodni resursy’, *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: u 20 t. T. 14: Ekolohichne pravo* (Iu Shemshuchenko (holova redkol), A Hetman (zast. holovy) ta in., Pravo 2018) 640 (in Ukrainian).
15. *Slovnyk inshomovnykh sliv: 23 000 sliv ta terminolohichnykh slovospoluchen* (L Pustovit (uklad) ta in., Dovira 2000) (in Ukrainian).

Theses

16. Bosniuk Yu, ‘Pravove rehuliuвання zastosuvannia fitosanitarnykh zakhodiv u silskomu hospodarstvi Ukrainy’ (dys kand yuryd nauk, 2023) (in Ukrainian).
17. Havrysh N, ‘Pravovyi rezhym gruntiv v Ukraini’ (avtoref dys dokt yuryd nauk, 2018) 19 (in Ukrainian).

Conference papers

18. Baliuk H, ‘Pravovi problemy ahroekolohii’, *Priorytetni napriamy rozvytku ahrarnoho zakonodavstva i prava v suchasnykh umovakh: materialy nauk.-praktychn. konf. (Kharkiv, 20 kvit. 2018 r.)* (A Stativka (zah red), Yurait 2018) 25 (in Ukrainian).
19. Kulynych P, ‘Do pytannia pro rozvytok predmeta ahrarnoho (silskoho) prava’, *Ahrarne pravo yak haluz prava, yurydychna nauka i navchalna dystsiplina: Materialy Vseukrainskoho kruhloho stolu (25 travnia 2012 r.): zb. nauk. pr.* (V Yermolenko, V Kurylo, V Semchyk (zah red), Vyd. tsentr NUBiP Ukrainy 2012) 45 (in Ukrainian).

Volodymyr Yermolenko

THE CONCEPT AND CONTENT OF THE LEGAL CATEGORY “AGROECOLOGICAL DEVELOPMENT”

ABSTRACT. The article reveals the theoretical features of the formation of the modern category of agroecological development, the general scientific substrate of which is the concept of “development”. Attention is focused on the lack of proper substantiation of this concept by legal science, in particular encyclopedic thought, as well as scientific periodicals, which necessitates the appeal to the relevant achievements of other sciences, primarily philosophy. Based on the fact that the definition of the concept is based on the isolation of its most essential features, on the basis of a critical analysis of existing general scientific approaches, the signs of development are proposed, which are positivity, irreversibility, subject orientation, regularity and relativity of progressive quantitative and qualitative changes of a certain subject or phenomenon. At the same time, the mentioned general signs of development acquire corresponding features depending on the specifics of the subject sphere of development. In this regard, the objects of legal development are differentiated into directly

ПРАВО УКРАЇНИ • 2025 • № 8 • 39-50

Володимир Єрмоленко

material objects, which collectively coincide with the objects of law, and legal values. At the same time, the fundamental role in the formation of agroecological development of the existing concept of agroecology, the definition of which is given in broad and narrow understandings, is indicated.

Special attention is paid to the emergence of agroecological law, the analysis of scientific views devoted to it, which resulted in the clarification of its legal nature and place in the system of national law as an interdisciplinary legal institution. In addition, the social relations that form the subject of agroecological law are outlined. The definition of agroecological development as an interdisciplinary category is provided. From the point of view of the universal sign of relativity of development, the starting point is determined from which it is appropriate to count the beginning of the further agroecological development of our country.

The legislative identification of the concepts of restoration and reproduction as ways of agroecological development is critically examined and emphasis is placed on their application, in particular in natural resource and agrarian legislation. Attention is drawn to the lack of a methodology for determining the specifics of compensation for losses in agricultural production, which will significantly complicate the procedure for the general assessment of losses in the agricultural sector from military actions.

KEYWORDS: agroecology; agroecological development; agroecological law; objects of agroecological development; restoration of natural resources; reproduction of natural resources.